

Prokazování původu majetku pro účely zdanění příjmů

*Mgr. Hana Erbsová, advokátní koncipientka,
Ambruz & Dark Deloitte Legal*

Třetím čtením v Poslanecké sněmovně prošel návrh, jímž má být zavedena povinnost poplatníků daně z příjmů prokazovat původ svého majetku. Zákon má nabýt účinnosti měsíc po zveřejnění ve Sbírce zákonů, k němuž dojde velmi pravděpodobně ještě letos. Poté bude finanční úřad oprávněn vyzvat každého poplatníka daně z příjmů fyzických nebo právnických osob, o němž se domnívá, že rozdíl mezi jeho známými příjmy a nárůstem jmění, výdajů nebo spotřebou přesahuje 7 mil. Kč, k prokázání, že je tento rozdíl financován jeho řádně zdaněnými příjmy nebo příjmy, které nepodléhají zdanění. Proti výzvě se nelze v daňovém řízení samostatně odvolat, její nezákonnost je možné namítnout nejdříve až v odvolání proti platebnímu výměru na daň. Přichází však v úvahu obrana žalobou proti rozhodnutí správního orgánu podanou ke správnímu soudu.

Důkazní břemeno ponese příjemce výzvy, který bude povinen prokázat, že příslušné příjmy řádně zdanil v minulých zdaňovacích obdobích, případně že jde o příjmy dani nepodléhající, nebo že tyto příjmy obdržel ve zdaňovacím období, u kterého již lhůta pro stanovení daně uplynula. Může také prokázat, že rozdíl mezi jeho příjmy a majetkem, tvrzený správcem daně, neexistuje.

Výzva zpravidla nepřijde „z čistého nebe“, i když ani to zákon nevyklučuje. Obvykle bude produktem probíhající daňové kontroly, postupu k odstranění pochybností, případně alespoň „vyhledávacího“ místního šetření, při němž finanční úřad nabude dojmu, že poplatník si žije poněkud „na vysoké noze“. Jistou výjimku představují veřejní funkcionáři vymezení zákonem o střetu zájmů, o jejichž majetkových poměrech během výkonu funkce se může kdokoliv informovat prostřednictvím registru oznámení o činnostech, oznámení o majetku a oznámení o příjmech, darech a závazcích.

Daňová archeologie

Často diskutovanou otázkou je, jak hluboko do minulosti může výzva finančního úřadu k prokázání příjmů zasáhnout. Zákon přímo stanoví, že pokud je správci daně známo, že lhůta pro stanovení daně ve vztahu k určité minulé skutečnosti již uplynula, nemůže na poplatníkovi požadovat její prokázání. Typickým příkladem bude situace, kdy dle zápisu v katastru nemovitostí nabyt poplatník v minulosti nemovitou věc, kterou si zřejmě ze svých tehdy známých příjmů nemohl dovolit, ovšem lhůta pro stanovení daně za zdaňovací období, ve kterém tento majetek získal, již uplynula. Pokud však finanční úřad zjistí (například z porovnání znaleckého posudku vypracovaného při převodu nemovitosti, jejího aktuálního stavu a informací ze stavebního úřadu), že poplatník později budovu nákladně rekonstruoval, může se výzva týkat právě této pozdější skutečnosti, která nastala v období, za nějž lze ještě stanovit daň.

Základní lhůta, v níž může být daň stanovena (tj. vyměřena nebo doměřena), činí tři roky a může být v důsledku určitých skutečností určených zákonem prodloužena až na 10 let. Tato lhůta, která je od roku 2011 upravena daňovým řádem, počíná běžet posledním dnem lhůty pro podání řádného daňového tvrzení za předmětné zdaňovací období (pro daň z příjmů obvykle 1. dubna, popř. 1. července). Na starší zdaňovací období se vztahuje lhůta, jejíž počátek se řídí zákonem o správě daní a poplatků platným do konce roku 2010 a odvíjí se již od konce zdaňovacího období, ve kterém vznikla daňová povinnost (pro daň z příjmů lhůta počíná obvykle 1. ledna).

Ohledně daně z příjmů mohou nastat situace, které způsobují prodloužení lhůty pro stanovení daně i nad 10 let. Pravidla, platná od roku 2004 pro příjemce investičních pobídek ve formě slevy na dani a od roku 2008 pro poplatníky, jimž byla vyměřena daňová ztráta, umožňují, aby zdaňovací období, v němž vznikl nárok na slevu na dani nebo byla vyměřena daňová ztráta, a všechna pozdější zdaňovací období, ve

kterých zákon dovoluje slevu na dani uplatnit nebo odečíst ztrátu od základu daně, zůstala „otevřená“ pro stanovení daně tak dlouho, dokud neuplyne lhůta pro stanovení daně za poslední z těchto zdaňovacích období. Kombinace nároku na slevu na dani a následného vyměření daňové ztráty, nebo vyměření (další) daňové ztráty v období, kdy je ještě možné uplatňovat dříve vyměřenou ztrátu, může tedy vést k neustálému oddalování konce lhůty, v níž je možné stanovit daň za všechna dotčená zdaňovací období. Stejně tak bude tedy možné v této době ve vztahu ke všem těmto zdaňovacím obdobím vydat výzvu k prokázání příjmů. V extrémním případě tak může být finančním úřadem vyžadováno prokázání skutečností, které se datují až desítky let do minulosti.

I když po uplynutí lhůty pro stanovení daně nebude připuštěno vydat výzvu k prokázání příjmů, správce daně může své pochybnosti o původu majetku poplatníka promítnout do oznámení podezření na spáchání daňového trestného činu. Po pravomocném rozhodnutí o vině pachatele bude možné stanovit daň, která byla tímto činem zkrácena, bez ohledu na uplynutí lhůty.

Bič na zapomnětlivé poplatníky

Na základě nedávné novely zákona o daních z příjmů jsou fyzické osoby počínaje zdaňovacím obdobím roku 2015 povinny oznamovat finančnímu úřadu ve lhůtě pro podání daňového přiznání každý jednotlivý příjem osvobozený od daně, který převyšuje 5 mil. Kč (kromě příjmu z prodeje nemovité věci zapsané v katastru). Již delší dobu také existuje povinnost oznámit vždy do konce zdaňovacího období přijetí náhrady (odstupného) za uvolnění bytu nebo jednotky, příjem z úplatného převodu práv a povinností spojených s členstvím v družstvu, při němž dochází ke zrušení nájemní smlouvy k bytu, a příjem z prodeje rodinného domu nebo jednotky, pokud jsou tyto příjmy použity (resp. určeny) k uspokojení bytových potřeb poplatníka [§ 4 odst. 1 písm. u) zákona o daních z příjmů].

Porušení této oznamovací povinnosti může vyjít najevo právě až v souvislosti s odpovědí poplatníka na výzvu k prokázání příjmů. Poplatníkovi pak hrozí pokuta, která bude v takovém případě činit 15 % z částky neoznamovaného příjmu nad 5 mil. Kč, resp. až 500 000 Kč v ostatních případech.

Špatný začátek, ještě horší konec

Neodpoví-li poplatník na výzvu vůbec, popř. odpoví neuspokojivě, vyhodnotí správce daně, zda má či zda si může opatřit bez větších obtíží dostatek informací o stavu jmění poplatníka a zda lze daň stanovit dokazováním. Podle výsledku tohoto hodnocení správce daně stanoví daň

- buď na základě shromážděných důkazů, nebo
- podle „běžných“ pomůcek (§ 98 daňového řádu), jestliže předpokládaná výše takto stanovené daně nepřesáhne 2 mil. Kč, anebo
- podle pomůcek zvláštním způsobem (navrhovaný § 38za zákona o daních z příjmů).

Zvláštností posledně zmíněného způsobu je, že jej lze použít i ke zdanění příjmů, o nichž není známo, kdy přesně je poplatník získal. Zákon ovšem nestanoví žádnou sankci, ani jiný následek pro správce daně, který odhad předpokládané výše daně nesprávně nadhodnotí.

Není-li možné daň dostatečně spolehlivě stanovit podle pomůcek, resp. podle pomůcek zvláštním způsobem, zůstává ve hře i sjednání daně (§ 98 odst. 4 daňového řádu).

Ještě před stanovením daně bude správce daně oprávněn vyzvat poplatníka k podání prohlášení o majetku. Takový krok přijde na řadu tehdy, pokud správce daně zjistí, že sám si může obstarat informace o jmění poplatníka jen s nepoměrnými obtížemi, ale současně důvodně předpokládá, že hodnota majetku (tj. aktiv), který má být uveden v prohlášení o majetku, přesahuje 10 mil. Kč. Neuposlechnutí výzvy nebo úmyslné uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů v prohlášení je trestným činem a znamená také, že daň bude stanovena podle pomůcek zvláštním způsobem. Zákon ovšem připouští, aby poplatník na výzvu reagoval i prohlášením, že hodnota jeho majetku nepřesahuje 10 mil. Kč

Dojde-li ke stanovení daně podle pomůcek zvláštním způsobem, je poplatník povinen uhradit penále ve výši 50, resp. 100 % z vyměřené či doměřené daně; při stanovení daně dokazováním nebo podle „běžných“ pomůcek se uplatní podstatně nižší penále dle daňového řádu, a to 20 % z doměřené daně.

Deloitte Legal označuje právní praxe členských firem Deloitte Touche Tohmatsu Limited nebo jejich přidružené společnosti, které poskytují právní služby, a Deloitte Tax označuje daňové praxe členských firem Deloitte Touche Tohmatsu Limited nebo jejich přidružených společností.

Deloitte označuje jednu či více společností Deloitte Touche Tohmatsu Limited, britské privátní společnosti s ručením omezeným zárukou („DTTL“), jejich členských firem a jejich spřízněných subjektů. Společnost DTTL a každá z jejích členských firem představuje samostatný a nezávislý právní subjekt. Společnost DTTL (rovněž označovaná jako „Deloitte Global“) služby klientům neposkytuje. Podrobný popis právní struktury společnosti Deloitte Touche Tohmatsu Limited a jejích členských firem je uveden na adrese www.deloitte.com/cz/onas.